

Tusculum

2025
SOLIN-18

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čičerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Dražan Maršić
Ivana Odža
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kaić

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

18

Solin, 2025.

Sadržaj

7-61	Ivan Šuta – Dijana Žaja	Kasnorepublikanske amfore iz Sikula (Resnik)
63-100	Luka Donadini	Salonitanski krajolik i božanstva
101-117	Dražen Maršić – Marko Matijević	Pristupna razmatranja o fragmentima građevine kružnoga tlorisa iz istočne Salone
119-137	Sanja Ivčević	Rimska vojnička oprema s područja Salone iz jedne privatne arheološke zbirke
139-151	Dino Demicheli – Ivica Pleština	Epigrafski spomenici s položaja Bugarevo u Solinu
153-186	Arsen Duplančić – Zoraida Demori Staničić	Tri liturgijska predmeta don Frane Bulića
187-199	Sanja Acalija	Uspomene na vezenim krpama – zalag kulturnoj baštini
201-215	Marko Matijević	Solinske razglednice po slikarskim djelima
217-228	Tonći Ćićerić	Prilozi za biografiju Katice Šperac-Auf
229-234	Ivana Odža	Transgeneracijsko pamćenje o hrvatskim kraljevima u suvremenim adaptacijama povijesnih predaja za djecu
235-236		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Dražen Maršić – Marko Matijević

Pristupna razmatranja o fragmentima građevine kružnoga tlorisa iz istočne Salone

Dražen Maršić
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira
IV. br. 2
HR, 23000 Zadar
dmarsic@unizd.hr

Marko Matijević
Stjepana Radića 7
HR, 21210 Solin
marko.matijevic@st.t-com.hr

U jugoistočnim gradskim zidinama Salone, u sekundarnoj uporabi, stajala je natpisna ploča iz Kibelina svetišta i jedan element kompozitnoga natpisa zaobljene forme za koji je iznijeta početna hipoteza da je unutar nabrajajućega teksta spominjao riječ *cella* u akuzativnome obliku (*[cell]lam*), moguće celu Kibelina svetišta. U neposrednoj blizini otkrivena je izvan konteksta i greda zaobljene forme s identičnim profilacijama na obje strane, a nešto sjevernije, na odlagalištu građevinskoga otpada, još jedna natpisna ploča sa spomenom Kibele i element dekoracije zida s konkavno zaobljenom prednjicom. Potonji je spomenik nažalost izgubljen, pa smo uskraćeni za podatke o dimenzijama i stupnju zaobljenosti.

U radu se iznosi historijat otkrića navedenih fragmenata, analizira njihova forma i način izrade te iznosi zamršena interpretacija o mogućoj arhitektonskoj pripadnosti. Kako su svi fragmenti otkriveni izvan izvornoga konteksta i heterogenoga su karaktera, teško je ponuditi izričita prijedlog rekonstrukcije. Dvije su mogućnosti: da svi anepigrafski fragmenti i natpisi pripadaju istoj građevini, kognacijskome ili mnogo većemu gradskom Kibelinu svetištu ili pak i Kibelinu svetištu (samo natpisi) i nekom drugom graditeljskom sklopu, moguće omanjemu trgu ili još prije središnjem paviljonu tržnice (*macellum*) u formi tolosa (monoptera). Na to bi upućivala mogućnost da se u problematičnome akuzativu kompozitnoga natpisa zapravo krije akuzativ riječi pergula (*[pergu]lam*). U prvom slučaju mogla bi biti riječ o velikome hramu kružne osnove (*tholos*) koji je prema dimenzijama teško povezati s hramom kognacije, a u drugome o dosad nepoznatome graditeljskom sklopu.

Ključne riječi: Salone, gradske zidine, spoliji, Kibelino svetište, *pergula*, *tholos*, *monopteros*, *macellum*

UDK: 904:726.1(497.5 Solin)

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 28. svibnja 2025.

1. Historijat otkrića

Koncem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošloga stoljeća u središtu Solina otvaraju se gradilišta zgrada javne namjene i infrastrukturnih objekata: novi poštanski ured, poslovno-prodajni centar, kanalizacija... Sva ta gradilišta nalazila su se u tzv. zoni B konzervatorske zaštite negdašnjega antičkoga i kasnoantičkoga grada te se pri zemljanim iskopima moglo očekivati arheološke ostatke.¹ Iako bi radovima trebala prethoditi zaštitna

istraživanja, zabilježeni su slučajevi iskopa bez arheološkoga nadzora što je u pravilu bilo uzrokom uništavanja ostataka građevinskih sklopova i sitnijih nalaza. Na odlagališta građevinskoga otpada nerijetko su dospijevali arheološki zanimljivi ostatci, često sa svježim oštećenjima uzrokovanim radom građevinske mehanizacije,² a treba pretpostaviti i da su neke od devastacija ostale nezamijećene.

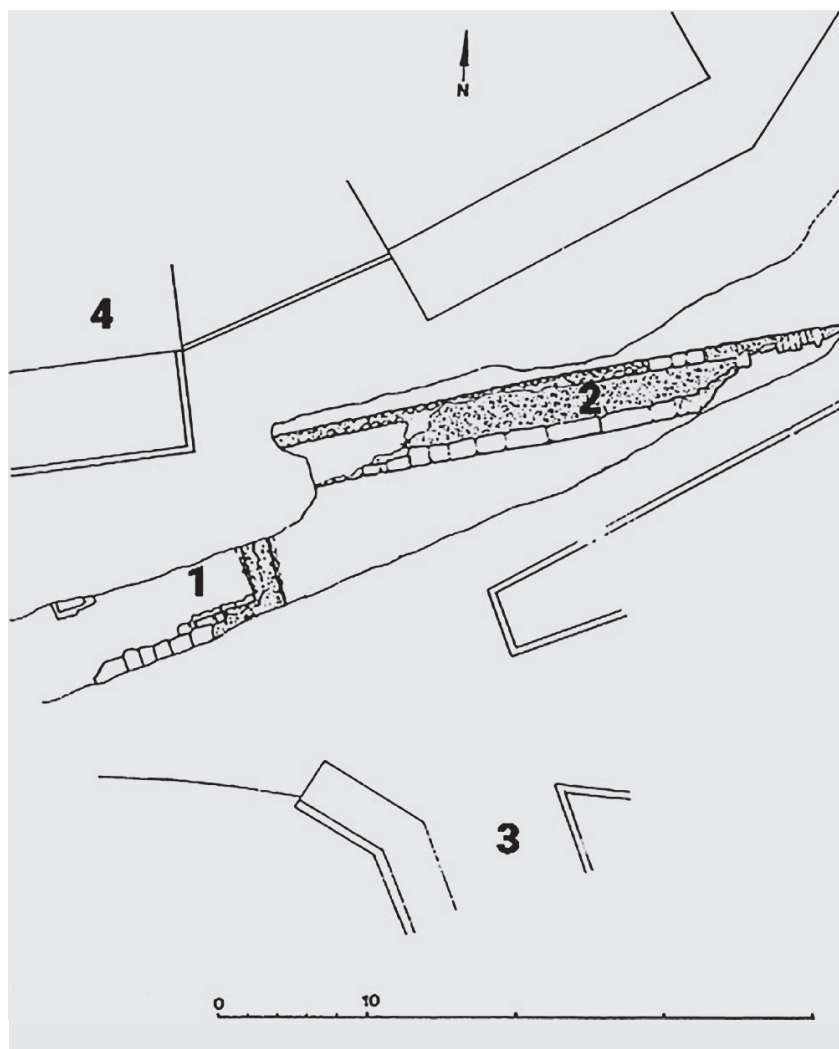
1 Arheološki prostor podijeljen je na zonu A i zonu B, a razdjelnica je današnja Ulica Stjepana Radića. U zoni A nije dopuštena gradnja, a o odobrenju ili o zabrani gradnje unutar zone B odlučuje se na temelju rezultata arheoloških istraživanja ili nadzora.

2 M. Matijević 1995a.

Slika 1

Mjesto na kojemu su u zidinama stajale natpisne ploče (1); odlagalište građevinskoga otpada na kojemu su otkrivene natpisne ploče (2); mjesto na kojemu je otkrivena greda kružnoga tlocrtnog oblika (3); odlagalište otpada na kojemu su otkriveni ulomak još jedne natpisne ploče i danas izgubljenoga ukrašenoga elementa (4)

Slika 2

Kula (1) i zidine (2) kod mosta za Gospin otok (3); kafić »Dvi palme« (4). Prema J. Mardešić 2000, str. 144, sl. 1.

Svjedokom jedne od takvih »aktivnosti« bila je i hrpa zemlje i kamenja »na podan Pojizinke«,³ na početku Ulice Petra Krešimira IV. u solinskome naselju Japirko (sl. 1, položaj 2). Tamo je koncem prosinca 1989. niknula »velika hrpa uglavnom pjeskovite zemlje pomiješane s izlomljenim asfaltom, a iz nje je virilo mnogo ulomaka antičkoga podrijetla: profilirani pragovi, nedefinirani arhitektonski ulomci, obilje razmravljenih amfora, velike kamene ploče s

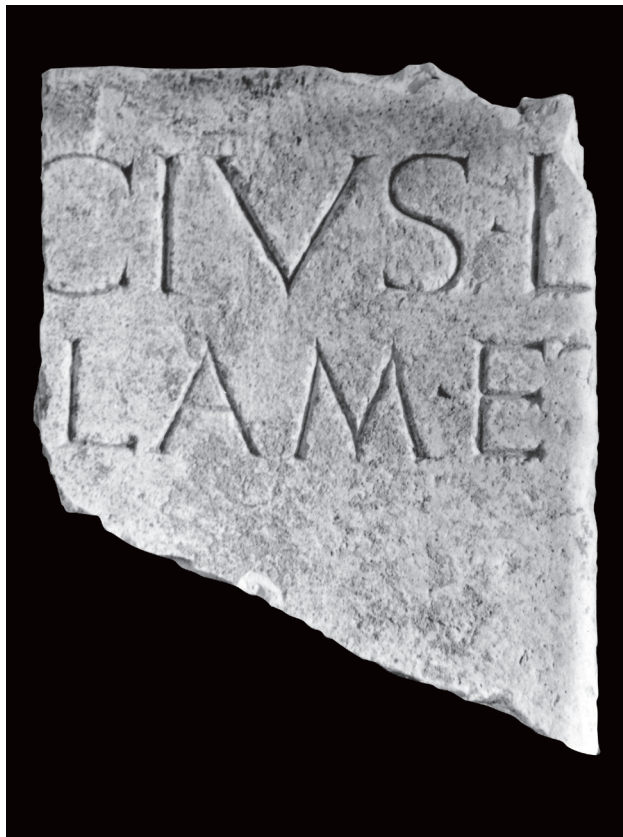
kvadratnom rupom po sredini (...) i desetak kamenih blokova grublje obrađenih. (...) Dvije su se ploče isticale finijom obradom i pravilnim oblikom. Na njima je bio deblji sloj žbuke, po čijem uklanjanju su se ukazali natpisi.«⁴ Uspoređujući »građevinski otpad« na tome odlagalištu, poglavito komade asfalta, sa stanjem na tada aktivnome gradilištu između poštanskoga ureda i kafića »Dvi palme« u Zvonimirovoj ulici u središtu Solina, lako je bilo zaključiti odakle

3 Toponim Pojizinka danas se polako gubi, a Solinjani su donedavno koristili izraze »uz Pojizinku« i »niz Pojizinku« za uzbrdicu odnosno nizbrdicu u današnjoj Ulici Petra Krešimira IV.

4 M. Matijević 1995b. Najveći dio ovoga odlagališta raznesen je tijekom uređenja križanja Ulice Petra Krešimira IV. s Ulicom Marka Marulića. Manji dio ostao je izvan prometnica i u vrijeme pisanja ovoga članka još je uvijek tamo.

Slika 3
Istočni zid kule tijekom istraživanja godine 1992.
Na njegovu su vrhu plastične cijevi položene godine 1989.

Slika 4
Dio natpisa koji je bio sastavljen od više kamenih ploča

potječe rečeni materijal. Građevinski su radnici kopajući rov za polaganje instalacija uništili dio salonitanskih zidina u kojima su kao spoliji bili uzidani spomenuti natpisi i ulomci, a to je potvrđeno nepune tri godine kasnije.

Naime, u travnju 1992. započeli su radovi na postavljanju kanalizacijskih cijevi u Zvonimirovoj ulici. Služba zaštite spomenika o tome nije obaviještena, pa je u prvim danima izostao arheološki nadzor, a potom su iskopi nastavljeni usporedno sa zaštitnim arheološkim istraživanjima.⁵ Desetak metara zapadno od mosta koji vodi na Gospin otok otkriven je dio zidina i jedna kula (sl. 1, položaj 1;

sl. 2). Voditeljica istraživanja, Jagoda Mardešić, o tome će pisati: »Istraženi su dio istočnog, zapadni, te južni (frontalni) zid kule. Široki su 1 m, a vanjska su im lica građena od većih blokova modraca vezanog s malo žbuke. Donji red unutrašnjeg lica zidova kule građen je od kamena većih dimenzija, a na njega je položeno dobro priklesano kamenje manjih dimenzija koje je uslojeno u redove i vezano žbukom.«⁶ Po vrhu istočnoga zida pružale su se plastične cijevi koje su tu postavljene 1989. tijekom radova na polaganju instalacija, što navodi na zaključak da su na tome mjestu ili na obližnjemu neistraživanom dijelu

5 M. Matijević 1995a; 1997; J. Mardešić 2000. Unatoč tome građevinari su izmicali nadzoru pa se na odlagalištima građevinskoga otpada nailazilo na antičke ostatke. Materijal se odlagao u kâvama (tupinolomima na obroncima Kozjaka), na Karepovcu (odlagalištu komunalnoga otpada) i na Poziralama pored Rike (dvjestotinjak metara nizvodno od Vidovića mosta) te privremeno na prostoru pored zgrade gradske uprave u Radićevoj ulici. Materijalom s potonjega odlagališta kasnije su zatrpani iskopi uz zgrade poslovno-prodajnoga centra i gradske uprave, a ostatak je odvezen i deponiran u kâvama. O spolijima iz istočnih zidina: J. Mardešić 2000, str. 143, 145-146, 148, 150; D. Maršić – M. Matijević 2000, *passim*; I. Matijević 2009; D. Demicheli 2020.

6 J. Mardešić 2000, str. 146.

Slika 5
Greda kružnoga tlocrtnog oblika u građevinskom iskopu

zidina⁷ stajale ploče otkrivene na odlagalištu u Krešimirovoj ulici (sl. 3).⁸

Na jednoj je ploči natpis koji govori o gradnji kognacijskoga hrama (*aedes*) posvećena Kibeli na zajedničkom posjedu članova kognacije i na njihov zajednički trošak,⁹ a za drugu je pretpostavljeno da spominje celu (*cella*), glavnu hramsku prostoriju (sl. 4).¹⁰ Natpisi se datiraju u kraj 1. ili ranije 2. stoljeće, a razumno je pretpostaviti da su se oba odnosila na isto svetište, iako tome i ne mora biti tako, posebice zbog izvedbe. Prvi je uklesan na pravokutnoj vapnenačkoj ploči, a drugi na unutarnjoj strani ovalne

(zaobljene) ploče kojoj je poledina fino zaglačana, pa postoji mogućnost da je bila vidljiva i s te strane. Na njezinoj je desnoj bočnoj strani utor, a na vrhu kvadratna rupica za umetanje metalne spojnice (klamfe), što govori da je bila dio veće cjeline – natpisa koji je bio sastavljen od više kamenih ploča. Natpis je klesan slovima monumentalnih dimenzija i očito je stajao na znatnoj visini te bio namijenjen promatranju s veće udaljenosti. Inga Vilogorac Brčić smatra da je vjerojatno bio uzidan pri vrhu kakva kružnog ili polukružnog prostora, u zidu hrama kružne osnove ili zidu apside ili niše svetišta pravokutnoga tlocrta. Dopušta

7 Zbog postojećega vodovodnog odvoda nije bilo moguće istražiti spoj kule i zidina. J. Mardešić 2000, str. 146.

8 Crno-bijele fotografije izradili su autori teksta, a fotografije u boji Jakov Teklić.

9 Ploča od bijeloga vapnenca dimenzija 0,36 x 0,73 x 0,14 m. Natpis: *Matri Deum / Magnae / aedem cognatio fecit ex / nummis conlatis solo / suo*.

10 Ploča od bijeloga vapnenca sačuvana u dimenzijama 0,66 x 0,57 x 0,18 m. Natpis: — | [—]cius L(uci) [f(i)lius—] / [—]lam et [—] —. Natpisi se čuvaju u Arheološkoj zbirci Matijević, a više su puta objavljivani: M. Matijević 1995b; D. Maršić – M. Matijević 2000, str. 12, 13, 32-34, kat. br. 13, 15; AE 2001, 1606; A. Kurilić 2006, str. 140, br. 44, 47; ROMIS, str. 101-103, br. 22, 23; I. Vilogorac Brčić 2012, l. 17, 18; I. Vilogorac Brčić 2013, str. 105-106; S. Bekavac 2013, str. 193-194; A. Nikoloska – I. Vilogorac Brčić 2014, str. 113; I. Vilogorac Brčić 2018a, str. 18-19, 25-26; I. Vilogorac Brčić 2018b, str. 388 i d.; EDH HD039737, HD053955; EDCS-24200354, 57200020; lupa.at/24120, 24199.

Slika 6
Današnji izgled grede odložene na Manastirinama

i mogućnost »da je u tom svetištu postojala otvorena polukružna arkada, namijenjena kipovima, na čijem je gređu mogao stajati natpis«. ¹¹

S dvjema spomenutim natpisnim pločama moguće je eventualno povezati, ali bez konkretnijih dokaza, još jedan slučajni nalaz. Koncem 1994., tijekom iskopa za podzemne instalacije poslovno-prodajnog centra, četrdesetak metara zapadnije od položaja na kojemu su bile uzidane natpisne ploče, nađena je masivna greda također zaobljene forme (sl. 1, položaj 3). Tada smo je zatekli u neuređenu rovu, okruženu otpadom uobičajenim na gradilištima: razlomljenim stiroporom i najlonskim vrećama (sl. 5). Na njoj su se vidjela i svježja oštećenja – tragovi rovokopača koji ju je u nekom trenutku zakačio, a kako se nalazila u rovu može se zaključiti da je tamo i otkopana. Uz nju je bilo i nekoliko kamenih blokova pravilna oblika i različitih veličina, koji su, možda, pripadali konstrukciji u kojoj je bila uzidana. Duskora je prenesena na Manastirine i očišćena te s različitim antičkim građevinskim elementima postavljena pored obavijesne ploče na ulazu u to nalazište. Sada se bolje vidjelo da je s obje strane ukrašena nizom supraponiranih profila

različite visine (sl. 6). Raspored profila na dvije strane inače je identičan, ali je s jedne (vanjske strane) gornji profil svojim vrhom gotovo cijelom duljinom otkrnut (sl. 7). Od vrha prema dnu nižu se *cyma recta* profil s tankom donjom fascijom visine 12 – 13 cm, ravna traka visine oko 10 cm, niža ravna traka visine 3 – 3,5 cm, *cyma reversa* profil visine oko 6 cm te dvije ravne trake visine 6,5 i 5 cm. Ukupna visina svih profila, tj. cijeloga elementa iznosi 44 cm ili točno 1,5 rimskih stopa. Sačuvana duljina vanjskoga dijela elementa iznosi 1,44 m, a unutarnjega polukruga 1,32 m, s time da ni jedna od dvije mjere nije cjelovita. Dubina donje ravne plohe (na koju je element danas postavljen) mjeri oko 20 cm, a gornje preko dvostruko više – od 43 do 44 cm. Međutim, kada se zadnjoj mjeri pridoda i širina otklesanoga vršnog profila, izvornu dubinu (širinu) gornje plohe valja odrediti na 49 cm ili na oko 50 cm. Lijeva strana elementa (gledano iznutra) grubo je obrađena i nepravilno odlomljena (sl. 8), a na desnoj bočnoj prati se linija koja odvaja vanjski, visinom izbačeni, uokvirujući dio, od unutarnjega koji je grublje abociran (očito za uklinjenje susjedne grede), dok je na pripadajućemu bridu gornje ravne

¹¹ I. Villograc Brčić 2018a, str. 25-26.

Slika 7
Stražnja strana grede

plohe pravokutni izduženi žlijeb za umetanje klamfe kojom se s gornje strane dodatno učvršćivao spoj dviju greda (sl. 9). Izgled gornje plohe inače otkriva da su se na krajevima grede – kao i krajevima greda s kojima se vezivala – sidrili drugi elementi za čiji su prihvat krajevi sniženi zubatim dljetom, i to tako da je na jednome kraju smjer tragova zubaca napadno drugačiji u odnosu na ostatak plohe, tj. ide poprijeko na gredu (sl. 10). Iz svega navedenog očito je da govorimo o elementu kružne ili u najmanju ruku polukružne konstrukcije.¹² Isto je tako očito da najviša ravna traka ima funkciju neukrašenoga friza uokvirena ravnim trakama, a donji dio s dvije trake funkciju arhitravne zone. Prema tome, riječ je o elementu (dijelu) trabeacije koji je mogao stajati samo na dva načina: ili nad zidom ili nad stupovljem koje je formiralo kolonadu. Oblikovanje elementa i mjesto nalaza navode na razmišljanje o mogućoj pripadnosti građevini iz koje potječu natpisi, s time da je radijus zakrivljenosti grede ipak bitno veći od radijusa zakrivljenosti natpisne ploče s akuzativom [---]lam (čime ćemo se baviti u nastavku rada). Dakle, moguće je da oba nalaza predstavljaju dijelove iste građevine ili građevnoga sklopa na koji bi se odnosio spomen cele odnosno pergule (tj. Kibelina hrama ili ranije pretpostavljenoga sklopa foruma, macela i sl.).

Naposljetku treba spomenuti još dva nalaza, od kojih se ulomak natpisa otkriven dvjestotinjak metara sjevernije od grede također može dovesti u vezu s Kibelom i njezinim svetištem.¹³ Godine 1994. na odlagalištu građevinskoga otpada sa sjeveroistočne strane zgrade gradske uprave, a nakon radova na izgradnji te zgrade, nađen je lijevi dio okomito prelomljene veće natpisne ploče (sl. 1, položaj 4). Natpis spominje nekog Publija Pa[...] koji je polagao ili ispunjavao zavjet božici. Moguće je i da je financirao gradnju dijela božičina svetišta,¹⁴ a možda je riječ o svetištu iz kojega potječu gore spominjani natpisi.¹⁵ Na istome je odlagalištu zatečen i veoma zanimljiv, nažalost svježe oštećen element nekoga spomenika ili građevine (sl. 11). Za razliku od grede, teško je – gotovo nemoguće – ustvrditi mjesto njegova nalaza, ali valja dopustiti mogućnost zajedničkoga im podrijetla jer je njegova prednja strana također bila ovalno zakrivljena i k tome ukrašena. Nedugo potom nestao je s iskopanom zemljom i ostalim kamenjem te je vjerojatno dospio u kâvu. Od njega je ostala samo (loša) fotografija koju ćemo nešto kasnije pokušati iscrpnije analizirati.

Svi ovdje spomenuti spomenici istrgnuti su iz svoga konteksta još u antici te uzidani u gradske zidine ili druge građevine, a u naše su vrijeme nakon arheološki

12 Jedan od autora (M. M.) bio je svjedokom priče da su građevinski strojevi tada »izbacili« još jednu gredu nalik ovoj. To nije moguće provjeriti, ali se ne smije ni zanemariti.

13 Ploča od bijeloga vapnenca sačuvana u dimenzijama 0,59 x 0,22 x 0,12 m. Natpis: *P[ublius] [...] / Pa[...] / Ma[tri Magnae? ...] / vo[tum? ...]*. Čuva se u Arheološkoj zbirci Matijević, a više je puta objavljena: D. Maršić 1999; D. Maršić – M. Matijević 2000, str. 13-14, 34, kat. br. 16; A. Kurilić 2006, str. 140, br. 45; ROMIS 2012, str. 100-101, br. 21; I. Vilogorac Brčić 2013, str. 96; EDH HD053954; EDCS-57200030; lupa.at/24218.

14 ROMIS 2012, str. 100-101, br. 21; I. Vilogorac Brčić 2013, str. 96.

15 S. Bekavac 2013, str. 193, bilj. 26.

Slika 8
Lijeva, nepravilno odlomljena strana grede

Slika 9
Desna strana grede s utorom za klamfu

nekontroliranih radova i odatle nasilno iščupani i odbačeni na otpad, pa o njihovu izvornome položaju i pripadnosti možemo više ili manje uspješno nagađati. Skloni smo pretpostavci da su pripadali jednom ili najviše dvama građevnim sklopovima – Kibelinu svetištu ili Kibelinu svetištu i sklopu foruma/tržnice koja je imala polukat (pergulu). Prva dva natpisa nisu u gradski obrambeni zid mogla biti donesena s velike udaljenosti, a ni greda nije u antici stajala daleko od mjesta na kojem je otkrivena, pa valja pretpostaviti da su se objekti o kojima govorimo nalazili u jugoistočnome dijelu grada (*urbs orientalis*), blizu istočne bazilike (*basilica orientalis*), ili pak blizu današnje crkve Gospe od Otoka (Kibelino svetište).¹⁶ Teško je očekivati da će se na ovome visokourbaniziranom prostoru pronaći novi materijalni dokazi koji će potkrijepiti ili opovrgnuti naše pretpostavke, ali se nadamo da će nastavni redci pridonijeti rješenju navedene problematike.

¹⁶ D. Maršić – M. Matijević 2000, str. 12.

2. Analiza

Iako su autori predložene restitucije slova LAM s drugoga natpisa akuzativom [*cel*]lam upravo potpisnici ovih redaka, i iako ona u znanstvenoj literaturi nije osporena – dapače je, možemo reći, aklamativno prihvaćena – ovom prigodom treba upozoriti da nije nemoguća ni neka od alternativnih rekonstrukcija, od kojih se jedna posebno nameće. Ne smije se, naime, sasvim izbaciti iz vida ni mogućnost da element polukružno zakrivljena natpisa dolazi s nekoga drugog položaja od onoga s kojega dolazi Kibelin natpis (ali i tada u neposrednom susjedstvu), npr. omanjega foruma, tržnice i sl. (svakako iz dijela grada nazvana *urbs orientalis*), i da je na njemu spomenut akuzativ riječi *pergula* ([*pergu*]lam), koja u rimskoj arhitekturi označava polukat, obično podignut iznad donje prostorije u visini cijele etaže, npr. taberne (dućana), ureda ili pak konstrukciju koja nosi balkon/lođu ispred pročelja takva

Slika 10
Gornja ploha grede

Slika 11
Ukrašeni arhitektonski element na odlagalištu građevinskoga otpada

polukata (koliko nam je poznato nema dokaza da su rimske pergule znale biti kružnoga ili polukružnoga oblika!). Na tu mogućnost posebice upozorava nastavni veznik ET na našem natpisu koji pokazuje da je iza nepotpuna

akuzativa stajao još najmanje jedan, odnosno da je riječ o nabrajajućemu tekstu. Takvom strukturom tekst izvornoga natpisa dosta bi podsjećao na ninski natpis CIL 3, 14322⁴ na kojemu stoji kako je enonski edil *Quintus*

Baebius Zupricus svojim sredstvima, vjerojatno na forumu grada (*Aenona*), financirao izgradnju taberne, pergule i menijana (...*t[abern]am pergu[lam] maenianum... dedit*).¹⁷ Ako je pergula doista bila spomenuta i na našem natpisu, to bi govorilo u prilog forumu ili još prije tržnici kao izvornome položaju, možda unutar neke eksedre (npr. nimfeja), kružnoga paviljona unutar tržnice (*macellum*) ili nekoga drugog polukružnoga ili kružnoga prostora koji bi onda bio i spomenut u natpisu (s pergulom), možda i s još nekom strukturom koju je izgradio donor čije je ime stajalo u prvom retku.

Najzanimljiviji iz skupine anepigrafskih spomenika spomenutih u ovom radu nesumnjivo je komad donjeg dijela trabeacije dvostrane izrade, čija dva arhitektonska snimka je za potrebe ovog priloga izradila Ivanka Vukšić, viša konzervatorica-restauratorica Arheološkog muzeja u Splitu, na čemu joj srdačno zahvaljujemo (sl. 12 i 13). Iako njegov izgled i stanje sačuvanosti na prvi pogled nude malo elemenata za interpretaciju, zapravo ga se može dosta dobro arhitektonski kontekstualizirati. Kako je već kod opisa naznačeno, on je mogao stajati samo nad zidom ili stupovljem kolonade. Da je gotovo sigurno posrijedi zadnja solucija, govori dubina donje plohe na kojoj je i danas odložen pred ulazom na Manastirine. Ona iznosi tek oko 20 cm i pouzdano ne može odgovarati širini zida, koji je u rimsko doba obično izgrađen u modulu od 45 ili pak 60 cm (čak je i pregradni zid širine 30 ili više centimetara).¹⁸ Kakav bi to uostalom bio zid debljine samo 20 cm? Rješenje se može tražiti samo u postavljanju elementa na glavice stupova čija je širina abaka odgovarala otprilike širini gornje plohe elementa (oko 50 cm). Teško nam je povjerovati da je tako zahtjevna arhitektonska forma upotrijebljena u konstrukciji apside ili eksedre (u tom slučaju se jedna strana s profilima praktički ne bi vidjela!), već nameće apriornu pretpostavku da je morala biti riječ o konstrukciji kruga odnosno prstena. Spajanje i sidrenje susjednih greda odvijalo se točno nad kapitelima, što je izvanredno važan podatak jer su polumjer ili promjer prostora u kojem je kolonada stajala te broj greda i stupova morali biti u izravnoj zavisnosti. Stupovi su vjerojatno bili izrađeni u rimsko-korinjskom stilu.

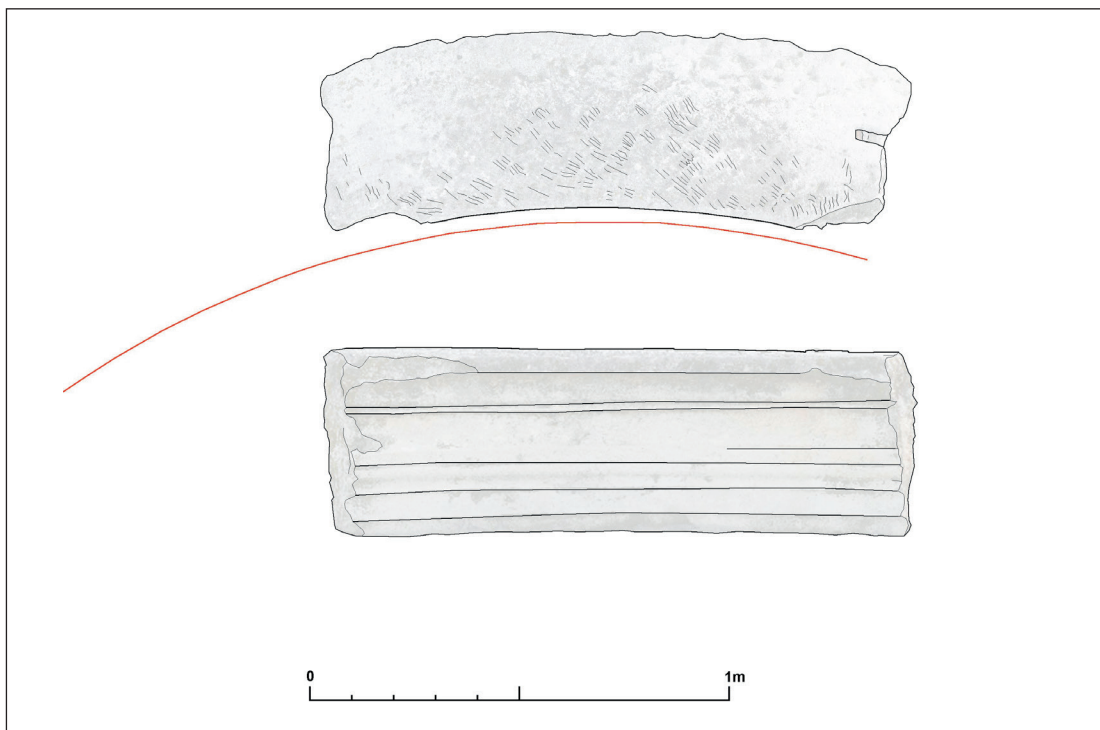
Radijus zakrivljenosti unutrašnje strane elementa (sl. 6 i 12) upućuje da on pripada trabeaciji koja je »uokvirivala«¹⁹ prostor kružne osnove (svojevrsni prsten) promjera (*d*) prema rezultatu Ivanke Vukšić od oko 4,50 m (sl. 12). Naš

pokušaj spajanja sačuvanoga elementa i niza njemu identičnih u programu BricsCAD (Educational License) rezultirao je kružnicom promjera 4,30 m i strukturom sastavljenom od 10 elemenata, kada se promjer računa na temelju radijusa zakrivljenosti vršnoga (izbačenoga) dijela (sl. 14). Opseg (*o*) takve kružnice relativno je lako izračunati formulom $o = d \times \pi$ i iznosi 13,50 m. Kod prihvaćanja pretpostavke da je izvornu strukturu formiralo 10 blokova, poteškoću pričinja činjenica da je sačuvani element/blok oštećen s iznutra gledano lijeve bočne strane (sl. 6, 8, 10 i 12). Pomaže nam međutim računica da broj tih elemenata mora odgovarati broju stupova, kao i da su dva modula – onaj širine gornje plohe i pretpostavljene širine kapitela – podudarni i mjere 50 cm. Imajući to u vidu, kao i činjenicu da je rekonstrukcija u programu BricsCAD »dobro sjela«, ne ostavivši veću prazninu, razumno je pretpostaviti da je oštećena stranica otkrhnuta za najviše 2 – 3 cm na unutrašnjemu uglu, oko desetak cm po sredini bočne plohe i najviše na vanjskoj strani, pa bismo izvornu unutrašnju duljinu odredili na oko 1,35 m, a vanjsku na oko 1,73 m (sl. 14, gornji središnji element). Takvo rješenje ostavlja minimalni prostor za smještaj kanala za klamfu podudarnoga onome na nasuprotnoj strani (sl. 10 i 12), a ne zadire u spomenutu rekonstrukciju, dapače podupire ju. Ako su prethodni izračuni na mjestu, optimalni (zaokruženi) rezultat iznosi 10 blokova/elementa na duljinu kružnice od 13,50 m; 12 komada trabeacije fizički nije moglo stati u pretpostavljeni opseg kružnice, a devet ostavlja preveliku »rupu«. Jedini broj blokova koji još uopće dolazi u obzir je 11, i to pod uvjetom da je u izračunu pretpostavljene ukupne duljine sačuvanoga bloka došlo do pogreške i da izvedba nije bila posve precizna, ali to držimo malo vjerojatnim. Pretpostavljena kružna struktura bi u principu bila tolos, ali bi opstala dvojba je li u pitanju kružni peripter ili monopter i je li spomenik stajao kao samostalna građevina ili središnja sastavnica nekoga većeg sklopa.

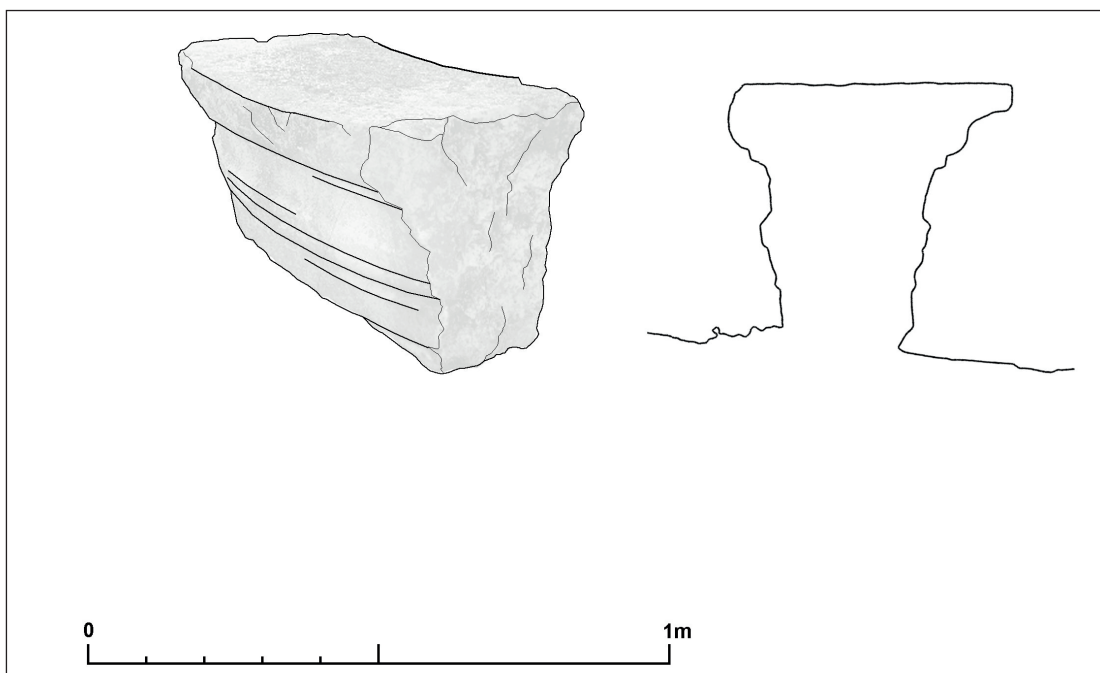
Sada treba postaviti pitanje može li kolonada s 10 (ili 11) stupova i pripadajućem trabeacijom pripadati vanjskoj kolonadi uokolo pretpostavljene cele (!) Kibelina svetišta ili je riječ o unutrašnjoj kolonadi, odnosno jednoj kolonadi nekoga spomenika. Ako bi bila riječ o trabeaciji vanjske kolonade (trijema), od ukupnoga promjera (4,30 ili 4,50 m) trebalo bi oduzeti širinu zida pomnoženu s dva (min. 0,90 m) i još k tome prostor u funkciji trijema između vanjske kolonade i zida cele širine barem

17 O tome natpisu i problematici značenja izraza *pergula* s navodom dvaju zanimljivih pompejskih natpisa (oglasa) i konzultiranjem važnijih rječnika latinskoga jezika, pogledno S. Kirchoffer 2022, str. 9 i d., osobito 20 i d.

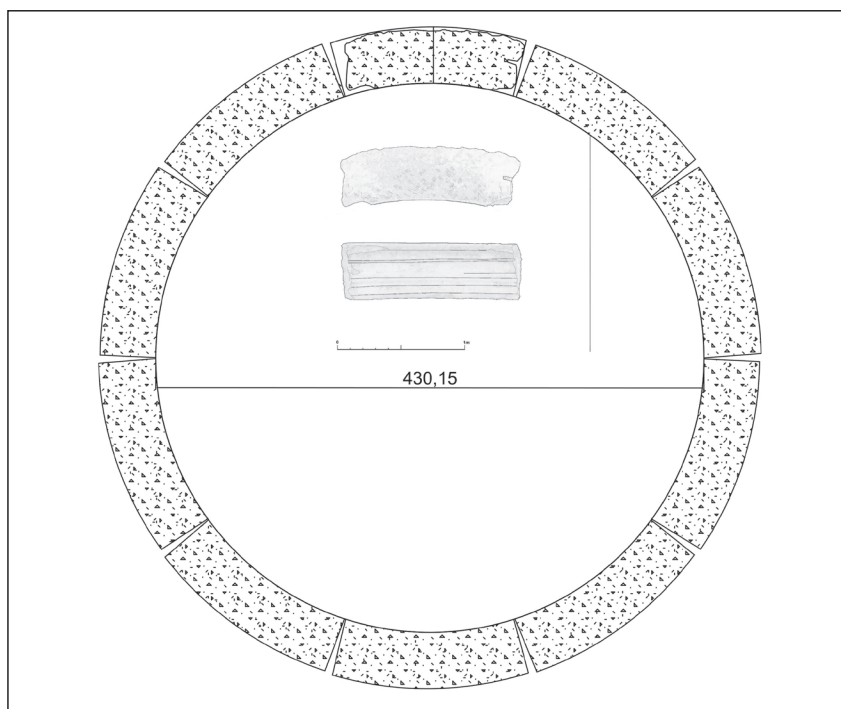
18 Usp. M. Suić 2003, str. 182.

Slika 12
Arhitektonski snimak grede odložene na Manastirinama; gornja i unutrašnja strana (izrada: I. Vukšić)

Slika 13
Arhitektonski snimak grede odložene na Manastirinama; 3D model i presjek (izrada: I. Vukšić i A. Kovač)

Slika 14

Pokušaj rekonstrukcije pretpostavljene kružne strukture u programu BricsCAD (izrada: autori)

dovoljne za kretanje odrasle osobe (minimalno 1 m), ponovno pomnožene s dva (min. 2 m), što bi za unutarnji prostor ostavilo samo 1,40 – 1,60 m. Jasno je da prostor tako malih dimenzija ne može funkcionirati, neovisno o uporabi građevine, što nas učvršćuje u uvjerenju da je naš element pripadao unutarnjoj ili jednoj kolonadi neke građevine! Odatle i kontinuirana dvojba je li je formiralo 10 ili 11 stupova: ako je riječ o jednoj kolonadi, paran broj je standard, a ako je ipak riječ o unutrašnjoj kolonadi moguć je i neparan broj nosača. U grčkome graditeljstvu paran broj stupova unutar cele imaju npr. tolos u Delfima (10 korintskih polustupova), Asklepijev tolos u Epidauru (14 korintskih stupova), a neparan *Philippeion* u Olimpiji (devet korintskih polustupova).¹⁹ Zanimljivo je da su rimski rođaci toga tipa arhitekture, poput Fortunina hrama (hrama B) na Largo Argentina, hrama Herkula Viktora na Forumu Boariju (stočnom forumu) u Rimu, Vestina hrama na Forumu Romanumu ili npr. tzv. Vestina hrama u Tivoliju bez stupova ili polustupova unutar cele!²⁰ Kod drugoga

je ta pojava osobito zanimljiva jer ne stoji na visokome podiju, već na stereobatu i stilobatu, zbog čega ga se nerijetko titulira »grčkim uljezom na rimskoj sceni«.

Kada govorimo o vjerojatnosti da je riječ o jednoj kolonadi nekoga spomenika, ponajprije ciljamo na strukturu baldahina (kao zasebne građevine), formi pogodnoj za izlaganje kipova careva ili božanstava (ponekad zajedno), zatim u funkciji nimfeja, odnosno veoma često kao središnjega paviljona kompleksa tržnice (stručni naziv tog tipa arhitekture je *monopteros*, tj. u novijoj arhitektonskoj terminologiji *cyclostylos*, i smatra se inačicom tolosa). Postoje otvoreni, poluotvoreni i zatvoreni tip takve građevine, a prvi je daleko najučestaliji. Dobar primjer otvorenog baldahina je npr. tolos Rome i Augusta na atenskoj akropoli, promjera 8,60 m s osam punih jonskih stupova.²¹ Najbolji primjer zatvorene izvedbe još uvijek je skoro potpuno sačuvani Lizikratov koreški tolos u Ateni promjera 2,10 m sa šest korintskih polustupova.²² Poluzatvorene inačice poznate su npr. na prikazima s pompejanskih fresaka.²³ S

19 Usp. A. W. Lawrence 1996, str. 137 i d., sl. 212 i d. (većina navedenih građevina); H. Stierlin 2001, str. 161 i d. sa sl. (tolos u Delfima).

20 Usp. npr. A. Boethius 1978, str. 162 i d., sl. 126, 132, 153, 154.

21 Pregledno sa starijom lit. J. Fouquet 2012, str. 35 i d.

22 Usp. rad A. W. Lawrenca u bilj. 18.

23 Usp. i l. Babić 2019, str. 394 i sl. na str. 397, gdje se donosi detalj jedne pompejanske freske s prikazom maloga tolosa u formi poluzatvorenoga monoptera.

takvim tipom arhitekture teško je međutim povezati naš element trabeacije koji karakterizira posvemašnja neukrašenost obiju strana (osim ako se nije nalazio na strani koja nije bila vidljiva)! Taj je detalj kudikamo logičnije povezati s druga dva moguća arhitektonska konteksta koji bi bili lišeni bilo kakve veze s Kibelinim natpisima. Prvi je pripadnost trabeacije središnjemu paviljonu tržnice, također u formi tolosa, ali znatno jednostavnije izvedbe. Takve ili slične strukture (poligoni) krasile su npr. macele u Pompejima (dvanaestokutni prostor s jednakim brojem unutarnjih drvenih stupova uokolo bunara, namijenjen čišćenju i prodaji ribe), Pozzuolliju (tolos sa 16 stupova koji su nosili kupolasti svod, postavljen na podest s četiri simetrična pristupna stubišta), Lepcis Magni (dva oktogona s po 24 vanjska jonska stupa i unutarnjim tolosom sa 16 nosača koji su podupirali otvoreni krov), Hippon Regiju (tolos s osam korintskih stupova), Cuicul-Djemili (heksagon sa šest stupova-nosača), i drugdje.²⁴ Te građevine u pravilu imaju vrlo složenu kronologiju, tj. građene su i obnavljane u više navrata, zbog čega se s tim detaljima ovdje nema smisla zamarati. Zajednički im je nazivnik tip arhitekture koji je moguće kampanskoga podrijetla i koji se pojavljuje samo u naseljima višega upravnog statusa (municipiji, kolonije itd.), posebice u provincijskim metropolama, a postao je snažan simbol romanizacije i imperijalne propagande od 2. stoljeća po Kristu i kasnije.²⁵

Drugi mogući kontekst je onaj koji našu trabeaciju objašnjava kao dio unutrašnje kolonade (prstena) neke građevine, moguće i njezine cele. To rješenje naime također donekle može objasniti nepostojanje dekoracije. Takav primjer naveli smo već u ranijem popisu, u slučaju Lepcis Magne, gdje se struktura tolosa pojavljuje unutar oktogona, obje kao dio središnjeg paviljona tržnice. Nije nam uspjelo pronaći neku konkretniju usporedbu na području sakralne rimske arhitekture carskoga razdoblja, što ne znači da je nema. Kako bilo, neukrašenu trabeaciju dvostrane izrade nalazimo npr. iznad 22 stupa unutarnjeg prstena/cele crkve Santo Stefano Rotondo u Rimu, koja je, istina, dosta kasnijega postanja (najstarija faza datira iz 5. stoljeća), ali je nastala kao idealna kombinacija građevina kružne i križne osnove, pa može vizualizirati na kakav kontekst pomišljamo.²⁶

Na mogući tloris pripadajuće konstrukcije (kolonade) i djelomično odstupanje od običnoga kruga možda

Slika 15
Desni kraj vanjskoga friza grede odložene na Manastirinama

upućuje zanimljivi detalj izrade desnoga kraja vanjskoga friza (sl. 15). Riječ je o tome da taj kraj nije poravnat kao veći dio friza već je izbačen prema naprijed i grubo zaobljen. Samo su dva razloga mogla do toga dovesti: ili taj detalj pokazuje da je friz zapravo prerađen, tj. da je otklesana njegova izvorna dekoracija, pri čemu je opisani detalj izmakao pažnji majstora, ili se na tome mjestu ritam elemenata trabeacije prekidao i lomio, možda tako da se desni kraj spajao s prema vani pruženim ravnim elementom, zbog čega majstor nije previše pazio na sam kraj friza jer se s tla nije ni mogao dobro vidjeti. S obzirom na to da se na suprotnoj, lijevoj strani ne vide nikakve razlike u obradi friza, donje uokvirujuće trake, *cyma reversa* profila i gornje fascije arhitravne zone (sl. 7) – dapače, pod dobrim osvjetljenjem jasno se vidi ista »ruka« – tezi o negiranju friza nismo ni najmanje skloni. Ostaje, prema tome, druga opcija koja vjerojatno upućuje na postojanje neke vrste ulaza/prolaza kroz kolonadu (sa stubištem?). Mogao je biti jedan prolaz, ali ih je moglo biti i više (dva ili četiri).

Osim zaobljenosti jedne strane (vidljive u prvome planu), na fotografiji danas izgubljenoga elementa (sl. 11) jasno se vide i druge strane koje se lome pod kutom od 90° upućujući na kvadarski oblik stražnjega dijela. Zaobljena strana zapravo je konkavnoga oblika i raščlanjena je s dva supraponirana profila odvojena manjim razdjelnim profilom. Veći profili su evidentno kimatiji različitoga

24 Pregledno s planovima: J. B. Ward-Perkins 1981, sl. 88 (Pompeji), str. 166, sl. 96 (Pozzuoli), sl. 243. (Lepcis Magna), sl. 264 (Hippon Regius i Cuicul-Djemila). Usp. i raspravu J. W. Hanson 2024, str. 478 i d., gdje se donose i drugi slični primjeri.

25 A. Cristilli 2015, str. 69 i d.

26 Pregledno E. Rizzi 2008, str. 150 i d.

usmjerenja, ali njihovu vrstu zbog slabe kvalitete fotografije nije moguće pouzdano odgonetnuti. Čini se da su približno identične izvedbe, osim što su kod većega listovi nešto duži, šiljastiji i izvijeniji (zapravo ispunjaju tzv. *cyma recta* profil), a kod manjega su plosnatiji i kraći. U oba slučaja između listova promaljavu tzv. kopljasti ili streličasti jezičci preko kojih naslućujemo »ritam slaganja listova«. Kod većega se kimatija jasno vidi samo jedan jezičac sa zaobljenim (jajastim) donjim dijelom, a kod manjega jedan u prvome planu koji iskazuje približno romboidan oblik. Razdjelni profil između njih kao da je ispunjen astragalom, ali to nije posve sigurno. Valja primijetiti da u oblikovanju nema naglašene uporabe svrdla, tj. svrdlanih kanala i glavom svrdla bušenih rupica, dakle na djelu je tradicionalni klesarski postupak.

Nema nikakve sumnje da zaobljenu/konkavnu stranicu i element u cjelini treba vidjeti za 180° zarotirane u odnosu na položaj u kojemu je snimljen. Da je tome tako sugerira smjer listova kimatija, presjek elementa i na fotografiji gornja (najosvjetljenija), a izvorno donja ploha elementa, na kojoj se jasno vide dva pravokutna utora, nesumnjivo za sidrenje elementa na podnožnu konstrukciju (sl. 11). Bridovi desne bočne plohe na fotografiji, a u stvarnosti lijeve plohe – gornji, donji i stražnji (sl. 11) – jasno se lome pod kutom od 90° sugerirajući da su sačuvani u izvornome stanju i da su barem dvije pripadajuće plohe – gornja i donja – uključujući i grublje abociranu bočnu, bile ravne. Na lijevu se bočnu stranu očito naslanjao identičan element, što sugerira da je opet riječ o kompozitnome ansamblu kao i u slučaju dvostrano izrađenoga elementa trabeacije. Pripadnost unutarnjemu ili vanjskome dijelu građevine sigurno se razrješuje; od svih opisanih stranica vidjela se očito samo zaobljena/konkavna, a to je moguće jedino ako je element stajao u unutrašnjosti građevine kružne ili polukružne osnove. Ostale se plohe nisu vidjele jer su stajale unutar strukture zida. S obzirom na to da su ukrasni profili prednjice postavljeni jedan nad drugim, pri čemu je gornji malo izbačen (sl. 11), a nadvisivala ga je još jedna posve ravna traka, pretpostavljamo da je element stajao na određenoj visini, zacijelo na vrhu zida, tj. kao vršna profilacija prije početka krovišne konstrukcije ili svoda.²⁷ Moguće je da je stražnja stranica također bila zaobljena i da je svojom dubinom element pokrivao cijelu debljinu zida građevine, ali to vjerojatno nećemo nikada saznati.

3. Umjesto zaključka

Čak tri elementa analizirana u ovom prilogu zaobljene su forme ili imaju barem jednu zaobljenu stranicu, što budi opravdanu pretpostavku da pripadaju istoj građevini kružne osnove. Naravno, nije nemoguće ni to da pripadaju različitim građevinama, kako je već naglašeno u prvome dijelu rada. Prema našim projekcijama element trabeacije (greda) upućuje na kružni prostor promjera 4,30 – 4,50 m, element s akuzativom [---]lam uvjetno rečeno na krug promjera od najmanje 13 m, a zadnjepomenutome (izgubljenome) elementu dimenzije ne poznajemo pa smo za taj podatak zakinuti.²⁸ U tim okolnostima teško je ponuditi bilo kakav sigurniji prijedlog rekonstrukcije. Može se tek razumno pretpostaviti da dva anepigrafska elementa pripadaju istoj građevini: jedan jedinoj kolonadi građevine u tlorisu monoptera ili unutarnjoj kolonadi konstruiranoj kao nekoj vrsti prstena središnjega dijela cele (?), a drugi vršnoj dekorativnoj profilaciji unutarnjega zida cele (?). Postojanje vanjske kolonade u ovom trenutku nije moguće dokazati fizičkim (građevnim) ostacima, ali se ono također nameće kao moguće rješenje, odnosno nadopuna teze o monopteru; dodatni red stupova teško da je mogao stajati unutar cele, do zida, i ako ga nije bilo vani, stupovi u funkciji prstena cele bili su jedini takvi elementi građevine. Zbog toga pripadajuću građevinu pojmovno možemo definirati kao *tholos* (lat. *tholus*), ali i kao *monopteros*.

Pripadnost natpisa zaobljene forme istoj građevini i njegovu poziciju najteže je objasniti. Jasno je da se i on morao otvarati, tj. vidjeti unutar neke kružne ili polukružne strukture, ali ga je teško približno pozicionirati. Zbog radijusa zakrivljenosti ne može biti dio istoga ansambla s elementom trabeacije, dok se zajednički kontekst s drugim elementom ne može *a priori* isključiti, ali samo zato što potonjemu ne poznajemo dimenzije. Možemo samo hrabro zamišljati situaciju u kojoj je nepoznati donor dao izgraditi neki prostor (manji trg, tržnicu?) s dućanima (u kvadratnom dvorištu?), polukatom (pergulom) i središnjim paviljonom u formi tolosa. U toj soluciji Kibelini bi natpisi pripadali sasvim drugom graditeljskom sklopu.

Druga je mogućnost da je opisani kut loma natpisa slučajan i da je natpis ipak spominjao celu, pa bi mu položaj možda valjalo i tražiti na zidu cele jer su svi drugi položaji zbog kuta vidljivosti zapravo problematični. U tom slučaju lako bi mogao pripadati istoj graditeljskoj cjelini kojoj je pripadala i greda (kolonada). Ako s tim nalazima povežemo i Kibeline natpise, dobili bismo božičino svetište s celom promjera oko

27 Usp. npr. isto mjesto iznad friza unutar Dioklecijanova mauzoleja: S. McNally 1996, fig. 69-70.

28 Autorica izračuna mogućega promjera natpisa sa slovima [---]LAM je također Ivanka Vukšić.

13 m, u čijem središtu bi bio prsten s najmanje 10 stupova. U tom bi slučaju sa strana prstena ostao ambulatorij širine oko 4,20 m, dostatan za zadržavanje većega broja vjernika. S postojanjem vanjske kolonade dimenzije bi se povećale barem za 4 – 5 m. Je li takvo svetište kognacijskoga tipa realno zamisljati ili je preveliko čak i za jednu Salonu, teško je procijeniti. Takva svetišta zasad poznajemo samo preko epigrafske

građe, a ne i graditeljskih ostataka. Treba se ipak podsjetiti da je Salona bila provincijsko središte Kibelina kulta i sjedište njezina doživotnog vrhovnog svećenika (*archigallus*), kao i da je u obližnjoj Palači jedan od dva kružna hrama čini se bio posvećen upravo Kibeli – prema predaji južni, a po nalazima sjeverni²⁹ – pa pojava hrama kružne osnove, i to značajnijih gabarita, ne bi bila nikakvo iznenađenje.

Kratice

AE	= L'Année épigraphique, Paris
EDCS	= Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby (http://www.manfredclaus.de)
EDH	= Epigraphische Datenbank Heidelberg (edh-www.adw.uni-heidelberg.de)
LUPA	= Ubi Erat Lupa (https://lupa.at/)
ROMIS	= Petar Selem – Inga Vilogorac Brčić, <i>Religionum Orientalium monumenta et inscriptiones Salonitani. Signa et litterae III</i> , Zbornik projekta »Mythos – cultus – imagines deorum« Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2012.

Literatura

- I. Babić 2019 Ivo Babić, *Hramovi u Dioklecijanovoj palači i štovanje egipatskih božanstava*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 44, Split 2019, 387-407.
- S. Bekavac 2013 Silvia Bekavac, *Uloga metroačkih kognacija u Saloni*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku 106, Split 2013, 187-203.
- A. Boethius 1978 Axel Boethius, *Etruscan and Early Roman Architecture*, 2. objedinjeno izdanje, The Pelican History of Art, 1978.
- A. Cristilli 2015 Armando Cristilli, *Macellum and Imperium. The relationship between the Roman State and the market-building construction*, Analysis Archaeologica, 1, Roma 2015, 69-86.
- D. Demicheli 2020 Dino Demicheli, *Epigrafski spoliji iz Zvonimirove ulice u Solinu*, Tusculum 13, Solin 2020, 41-62.
- J. Fouquet 2012 Johannes Fouquet, *Der Roma-Augustus-Monopteros auf der Athener Akropolis. Herrscherkult und Memoria »ad Palladis templi vestibulum«?*, Thetis – Mannheimer Beiträge zur Klassischen Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns 19, Mannheim 2012, 35-83.
- J. W. Hanson 2024 John W. Hanson, *New approaches to the architectural design, amenities, and function of macella: typologies, scale, and the Macellum Magnum*, Journal of Roman Archaeology 37/2, 2024, doi:10.1017/S104775942400031X (1. 5. 2025.), 478-507.

---

²⁹ Riječ je o poznatome navodu splitskoga kancelara Antonija (Antuna) Prokulijana izrečenom u njegovu govoru u pohvalu Splita objavljenom godine 1567., u kojemu je sjeverni hram odredio kao Venerin, a južni kao Kibelin. Govor je prevela i priredila Lj. Šimunković 2015, str. 59.

- S. Kirchhoffer 2022 Sonja Kirchhoffer, *Prostorna terminologija s ninskog natpisa (CIL 3, 14322.4)*, *Miscellanea Adriatica et Mediterranea* 9, Zadar 2022, 9-32.
- A. Kurilić 2006 Anamarija Kurilić, *Recent epigraphic finds from the Roman province of Dalmatia*, u: D. Davison – V. Gaffney – E. Marin (ur.), *Dalmatia. Research in the Roman Province 1970-2001. Papers in honour of J. J. Wilkes*, Oxford 2006, 133-147.
- A. W. Lawrence 1996 Arnold Walther Lawrence, *Greek Architecture*, 5th ed. revised by R. A. Tomlinson, Yale University Press, The Pelican History of Art, 1996.
- J. Mardešić 2000 Jagoda Mardešić, *Istočni trakt gradskih zidina Salone*, *Opuscula archaeologica* 23-24, Zagreb 2000, 143-153.
- D. Maršić 1999 Dražen Maršić, *Ulomak zavjetnoga natpisa sa Šperčuše*, *Solinska kronika* 56 (VI), Solin 15. 5. 1999, 17.
- D. Maršić – M. Matijević 2000 Dražen Maršić – Marko Matijević, *Varia Salonitana*, Solin 2000.
- I. Matijević 2009 Ivan Matijević, *Dva neobjavljena natpisa Druge kohorte Kiresta iz Dalmacije*, *Diadora* 23, Zadar 2009, 35-43.
- M. Matijević 1995a Marko Matijević, *Spomenici na smetištu*, *Solinska kronika* 7 (II), Solin 15. 3. 1995, 17.
- M. Matijević 1995b Marko Matijević, *Svi deponiji Velike Majke*, *Solinska kronika* 8 (II), Solin 15. 4. 1995, 17.
- M. Matijević 1997 Marko Matijević, *Nadgrobnne stele iz Zvonimirove ulice u Solinu*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 2 (XXIX), Zagreb 1997, 48-50.
- S. McNally 1996 Sheila McNally, *The Architectural Ornament of Diocletian's Palace at Split*, *British Archaeological Reports International Series* 639, 1996.
- A. Nikoloska – I. Vilogorac Brčić 2014 Aleksandra Nikoloska – Inga Vilogorac Brčić, *Velika Majka na spomenicima iz Hrvatske*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 46, Zagreb 2014, 103-128.
- E. Rizzi, 2008 Elsa Rizzi, *Santo Stefano Rotondo in Roma*, u: Valentino Volta (ur.), *Rotonde d'Italia. Analisi tipologica della pianta centrale*, Milano 2008, 150-156.
- H. Stierlin 2001 Henri Stierlin, *Greece. From Mycenae to the Parthenon*, Köln 2001.
- M. Suić 2003. Mate Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003.²
- Lj. Šimunković 2015 Ljerka Šimunković, *Antun Prokulijan. Govor u pohvalu Splita*, Split 2015.
- I. Vilogorac Brčić 2012 Inga Vilogorac Brčić, *Sljedbenici Velike Majke na tlu Hrvatske u rimsko doba*, doktorska disertacija, Zagreb 2012.

- I. Vilogorac Brčić 2013   Inga Vilogorac Brčić, *Salonitanski sljedbenici Velike Majke*, u: B. Kuntić-Makvić – I. Vilogorac Brčić (ur.), *Znakovi i riječi 4 / Signa et litterae IV*, Zbornik projekta »Mythos – cultus – imagines deorum«, Zagreb 2013, 93-118.
- I. Vilogorac Brčić 2018a   Inga Vilogorac Brčić, *Kibelina salonitanska svetišta u svjetlu epigrafskih izvora*, Tusculum 11, Solin 2018, 17-34.
- I. Vilogorac Brčić 2018b   Inga Vilogorac Brčić, *Venus et Cybele – Matres Romanorum*, u: M. Milićević Bradač – D. Demicheli (ur.), *The century of the brave / Stoljeće hrabrih*, Zagreb 2018, 385-396.
- J. B. Ward-Perkins 1981   John Bryan Ward-Perkins, *Roman Imperial Architecture*, 2. objedinjeno izdanje, Yale University Press, The Pelican history of art, 1981.

Summary

Dražen Maršić – Marko Matijević

Considerations on the fragments of a circular ground plan structure from eastern Salona

Keywords: Salona, town walls, spolia, sanctuary of Cybele, *pergula*, *tholos*, *monopteros*, *macellum*

Within the south-eastern town walls of Salona in the secondary use, an inscription plaque originating from the sanctuary of Cybele was found, along with an element of a composite inscription exhibiting a circular ground plan. It was initially hypothesised that this enumerative text contained the accusative form of the word *cella* (*[cell]lam*), possibly referring to the inner chamber of the sanctuary of Cybele. In the immediate vicinity, an out-of-context rounded beam with identical profiles on both sides was recovered, and slightly further north, another inscription plaque mentioning Cybele was found within a rubble deposit, together with a fragment of wall decoration featuring a concave, rounded front. Unfortunately, the latter monument has since been lost, and thus information regarding its dimensions or curvature is unavailable.

This paper outlines the history of the discovery of these fragments, analyses their morphology and manufacturing techniques, and offers an interpretation regarding their potential architectural affiliation. Due to the fact that all fragments are of heterogeneous nature and have been discovered outside their original context, a definitive reconstruction idea remains challenging. There are two possible options: first, that all anepigraphic fragments and inscriptions belong to a single edifice, namely the sanctuary of Cybele (a cognate sanctuary or possibly much larger city sanctuary) or alternatively, to the sanctuary of Cybele (only inscriptions) and another architectural complex, potentially a small square or more likely a market (*macellum*) featuring a central pavilion in the form of a *tholos* (*monopteros*). This latter hypothesis is supported by the possibility that the problematic accusative form on the composite inscription may in fact conceal the accusative form of the word *pergula* (*[pergu]lam*). In the first scenario, the structure could be identified as a large circular-based temple (*tholos*), although its dimensions are unlikely to correspond with those typically associated with a cognate temple; in the second scenario, it may represent a hitherto unknown architectural complex.

Translated by Ana Mršić Zdilar

